

HOFJESKRANT

Nieuwsbrief van de Stichting Landelijk Hofjesberaad

nummer 51, voorjaar 2023

**VERSLAG
VOORJAARS-
VERGADERING
LEERDAM**

**HUISMEESTERS-
BIJENKOMS BRED**

Verder in dit nummer: Schenking van de Hofjesreeks • Van de Voorzitter • Afscheid maar toch niet helemaal • Nieuwe bestuursleden • Nieuwe deelnemer: Maria Elisabeth Linhoff Stichting • Hofjesnieuws: Bewoonsters van het Teylers Hofje duiken op in historische bronnen • Energieprijscompensatie: problemen voor hofjes • Bijeenkomst Routekaart Verduurzaming van Monumenten • Boekennieuws

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

LANDELIJK

HOFJESBERAAD

LANDELIJK HOFJESBERAAD

De Stichting Landelijk Hofjesberaad is bedacht op 8 april 1997 en daadwerkelijk opgericht op 4 juni 1997.

BESTUURSSAMENSTELLING:

R. Brood, voorzitter
Mw M.P.C. Gielink, secretaris
L. de Roos, penningmeester
C.A.M. Schinck, lid
Mw. T.M. van Dijk, lid

HOFJESKRANT

De *Hofjeskrant* is voor geïnteresseerden op aanvraag beschikbaar. Bestuursleden van de aangesloten hofjes krijgen de krant automatisch op hun huisadres. Op de website van het LHB is de *Hofjeskrant* ook te downloaden en/of te lezen.

SECRETARIAAT

STICHTING LANDELIJK HOFJESBERAAD

Vooruitgangstraat 167, 2032 RK Haarlem
Contactpersoon: Joke Slootheer
Het secretariaat is te bereiken van
09.00 - 13.00 uur op 023 - 5400644
of via info@hofjesberaad.nl
www.hofjesberaad.nl

AANMELDING NIEUWE DEELNEMERS

Voor meer informatie over het Landelijk Hofjesberaad en/of de mogelijkheden voor aansluiting bij het beraad kunt u zich richten tot Joke Slootheer (secretariaat).
Natuurlijk zijn wij ook zeer geïnteresseerd in uw reactie op de *Hofjeskrant*. Belt of mailt u gerust, ook als u een actieve bijdrage wilt leveren aan het werk van de stichting.

ADVERTEREN IN DE HOFJESKRANT?

Neem dan contact op met het secretariaat
info@hofjesberaad.nl

COLOFON

Uitgave van het Landelijk Hofjesberaad.
Verschijnt tweemaal per jaar: voorjaar en najaar
ISSN: 1872-5619

Redactie: Henk Looijesteijn, Vibeke Kingma (hofjesnieuws)

Vormgeving: Tekst in Vorm, Joke Slootheer

Foto's: Taetske van Dijk, Huib van Eesteren,
Mariëlle Gielink, Piet Gispén, Therese Lanoye,
Henk Looijesteijn, Cas Poldermans, Martin
Rasenbergh en Jan Willeminck

Druk: Spaarne Werkt, Cruquius

VOORJAARSBIJENKOMST

Op zaterdag 15 april a.s. zal het Landelijk Hofjesberaad te gast zijn in Den Haag, bij de hofjes van Wouw en Nieuwkoop. U bent vanaf 10.00 uur van harte welkom in de Evangelisch-Lutherse kerk, Lutherse Burgwal 7-9 te Den Haag.

SCHENKING VAN DE HOFJESREEKS

Ter gelegenheid van het zilveren jubileum van het Landelijk Hofjesberaad heeft het bestuur de Hofjesreeks als schenking doen toekomen aan een groot aantal archieven en bibliotheken. Het doel daarbij was de reeks beschikbaar te maken in de provinciale archieven en de stadsarchieven van steden met veel hofjes (Alkmaar, Amsterdam en Leiden), zodat plaatselijke historici daar gebruik van kunnen maken

Daarnaast is de reeks ook geschonken aan de bibliotheken van de zeven universiteiten waar geschiedenis als discipline wordt beoefend, en aan de bibliotheek van de TU Delft, waar de faculteit architectuur veel belangstelling heeft voor het hofje als woon- en bouwvorm. Zo is de reeks ook beschikbaar voor academische historici en studenten geschiedenis. Van veel archieven en bibliotheken werden dankjes ontvangen, onder andere van het Noord-Hollands Archief, het Zeeuws Archief, het Utrechts Archief, de Groninger Archieven, het Amsterdamse Stadsarchief en het Alkmaars Regionaal Archief en de Delftse en Rotterdamse universiteitsbibliotheken. De leukste reactie kwam uit Leiden, waar de bibliothecaris van Erfgoed Leiden en Omstreken aan de bedankbrief toevoegde dat ze zelf in een hofje woont.

In veel bibliotheekcatalogi zijn de boeken van de reeks inmiddels te vinden. Het is te hopen dat de aanwezigheid van de Hofjesreeks in archieven en bibliotheken studenten geschiedenis en bouwkunde, historici en heemkundigen zal inspireren tot nader onderzoek van de hofjes in hun omgeving en zal interesseren voor hofjesgeschiedenis in het algemeen.

De komende en scheidende voorzitter.

Jørgen Sørensen vertelt over stichteres Maria Ponderus.

VAN DE VOORZITTER

In de vorige hofjeskrant schreef Huib van Eesteren zijn laatste voorwoord als voorzitter en nu neem ik, als nieuwe voorzitter, deze taak graag van hem over.

Op 12 november jongstleden mochten we voor de na-jaarsvergadering te gast zijn bij het Hofje van Mevrouw van Aerden te Leerdam, dat in 2022 het 250-jarig jubileum vierde. Het 18de-eeuwse hofje heeft een aantal unieke karakteristieken. Waar vind je bijvoorbeeld een hofje met zoveel ruimte dat je de landelijke bijeenkomst van het LHB in het gebouw zelf kunt houden? En waar voorheen de zalen ook dienst deden als trouwzaal en vergaderzaal voor de gemeente Leerdam? Daarnaast beschikt men over een indrukwekkend regentenhuis waar tevens een mooie schilderijencollectie en een zilvercollectie te zien zijn. Jørgen Sørensen, de voorzitter van het college van regenten, vertelde met gepaste trots en enthousiasme over de geschiedenis van de familie en het hof.

Tijdens deze vergadering vond ook de officiële bestuurswisseling plaats en werd Huib van Eesteren onze tweede erevoorzitter, zoals ook Daan van Den Briel. Hiermee is Huib verzekerd van uitnodigingen voor bijeenkomsten voor het leven. Huib overhandigde mij de zilveren voorzittershamer waarbij hij aangaf dat het gebruik van een hamer zeker ongewoon is in de geschiedenis van het Hofjesberaad. Ook namen we afscheid van Clemens Regout die onder andere de huismeesterbijeenkomsten coördineerde, samen met Mariëlle Gielink, en vaak met originele vragen zijn steentje bijdroeg.

Na het officiële gedeelte, waar ook de begroting werd toegelicht, nam Bernard Brons ons mee in de mogelijkheden die het restauratiefonds biedt als het gaat om zachte leningen voor verduurzaming en restauratie. Ook spraken we over de huurbevoering en de SVOH (Subsidie Verduurzaming Onderhoud Huurwoningen). Ondanks de vele contacten, initieel door Huib en Jan Willeminck en later door Taetske van Dijk, kunnen we helaas niet anders dan teleurgesteld zijn over het uiteindelijke resultaat. Het is een regeling met veel procedurele haken en ogen, die slechts zeer beperkte subsidie biedt. In simpel Nederlands, het sop is de kool niet waard. Ondanks de input van zowel onze kant als van Barend Jan Schrieken, regent van het Hofje Armen de Poth uit Amersfoort, blijkt het toch moeilijk om regelingen te ontwerpen die voor juist onze specifieke organisaties toepasbaar zijn. Dat merken we nu ook weer met de tegemoetkoming in energiekosten waar het bij het ministerie niet is opgekomen om ook het fenomeen blokverwarming mee te nemen. Recent zei de minister toe een oplossing snel operationeel te hebben. We blijven aandacht vragen voor het belangrijke erfgoed, onze hofjes. Dat het nog steeds een woonvorm is die mede een oplossing van de actuele problemen van wonen, zorg en welzijn kan zijn, blijkt wel uit de met algemene stemmen aangenomen motie van Fractie den Haan waar-in minister De Jonge wordt gevraagd om

een onderzoek te starten naar het bouwen van nieuwe hofjes.

Het zijn niet de makkelijkste tijden voor de hofjes en zeker niet voor de monumentale. Niet alleen werden de huren in 2021 bevroren, maar tegelijkertijd liepen de kosten flink op door duurder grondstoffen en hogere lonen. Daarnaast zijn ook de energiekosten fors gestegen. Tegelijkertijd moeten we ons richten op verduurzaming. Ook een operatie die zeker voor monumentale hofjes flink in de papieren loopt. We zullen hiervoor in Den Haag aandacht blijven vragen.

De volgende bijeenkomst zullen we te gast zijn bij de hofjes van Wouw en Nieuwkoop in Den Haag. Daar gaan we zeker verder praten over verduurzaming en zal ons nieuwe bestuurslid Taetske van Dijk ons meenemen in de aanpak van de verduurzaming in haar hofje, het Hofje van Heijthuijsen in Haarlem. Een belangrijke bestaansreden voor het Landelijk Hofjesberaad is het delen van ervaringen en kennis. Ik roep u dan ook graag op om ook tijdens haar presentatie uw ervaringen te delen.

Tot de 15de april in Den Haag.

Raymond Brood

Huib van Eesteren opent voor de laatste maal de LHB-vergadering.

NAJAARSVERGADERING

Op 12 november 2022 vond in het Hofje van Mevrouw van Aerden te Leerdam de najaarsvergadering van het LHB plaats. Het Hofjesberaad was te gast bij de regenten van het Hofje van Mevrouw van Aerden ter gelegenheid van het 250-jarig bestaan van het hofje. Er waren zestig deelnemers die 33 hofjes vertegenwoordigen aanwezig, ruim een derde van het geheel.

Jørgen Sørensen, voorzitter van het regentencollege van het hofje, stelde zijn mederegenten voor en vertelde over de geschiedenis van het hofje. Op 1 november 2022 was het precies 250 jaar geleden dat de eerste bewoonster in

het hofje kwam wonen. Maria Ponderus (1672-1764), weduwe van Pieter van Aerden (1643-1719), was een welgestelde dame uit Den Haag die naar voorbeeld van het Hofje van Nieuwkoop een hofje wilde stichten. Dat werd uiteindelijk

in Leerdam gerealiseerd, omdat veel van haar familieleden in Leerdam en omgeving woonden en het doel van het hofje onder andere het huisvesten van vrouwelijke familieleden was. Pieter van Aerden verzamelde een aanzienlijke kunstcollectie die aan het hofje werd nagelaten en die tijdens het middagprogramma ook kon worden bewonderd. Ter gelegenheid van het jubileum is een boek over de geschiedenis van het hofje verschenen, waarvan de vertrekkende en de komende voorzitter elk een exemplaar kregen, Huib voor bezworen diensten, Raymond als 'aanmoedigingsgeschenk'.

Na deze inleiding was het tijd voor de gewone vergadering, die dit keer, naast veel lopende zaken inzake duurzaamheid, energie en huurbevoorziening, vooral veel in het teken stond van het afscheid van bestuursleden. Clemens Regout nam na vijf jaar afscheid als bestuurslid waarbij hij de organisatie van de huismeesterbijeenkomsten voor zijn rekening nam

Raymond ontvangt het boek uit handen van Jørgen.

Het hofje aan de binnenkant met het fraaie regentenhuis met zijn kenmerkende koepel.

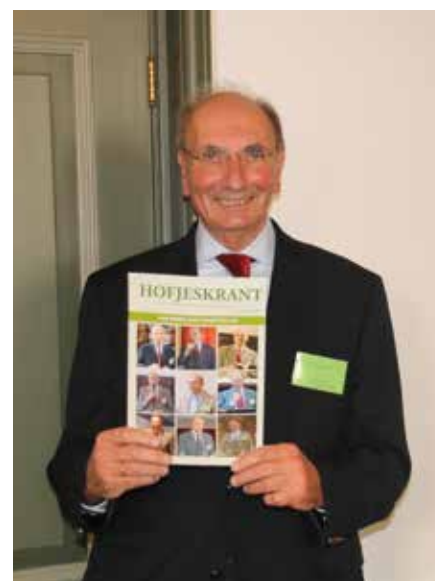
en opviel door zijn positief kritische en humorvolle inbreng bij bestuursvergaderingen. Clemens ontving een oorkonde en een LHB-steentje voor zijn inzet en benadrukte in zijn dankwoord nog de 'nuttige functie' van het LHB. Hij zal het Hofjesberaad niet helemaal vaarwel zeggen, want hij blijft regent van het Sint-Maartenshofje in Maastricht.

Vervolgens droeg Huib het voorzitterschap over aan Raymond Brood, wiens eerste daad als voorzitter het uitzwaaien

van Huib was. Hij prees Huib voor zijn deskundige leiding van het LHB gedurende negen jaar. Huib gaf altijd ontspannen maar toch met vaste hand leiding aan het bestuur, waarbij hij opviel door het zich vastbijten in dossiers zoals de verhuurderheffing. Daarnaast kwam tijdens zijn voorzitterschap de al eerder in gang gezette Hofjesreeks tot stand en werden goede contacten opgebouwd met de Britse Almshouse Association. Het bestuur besloot dan ook unaniem Huib te benoemen

tot erevoorzitter. Daarmee telt het LHB voortaan twee erevoorzitters. Raymond en de rest van het bestuur hopen verder te bouwen op de erfenis van Daan en Huib in het behartigen van de belangen van de Nederlandse hofjes.

Huib ontving vervolgens een steentje en een oorkonde – 'eindelijk een steentje voor jezelf', zoals Raymond het omschreef – en een speciale editie van de *Hofjeskrant* waaraan vele contacten uit de hofjeswereld hadden meegewerkt, on-

Steentjes en oorkondes voor Clemens en Huib; de nieuwe erevoorzitter ontving ook een speciale editie van de Hofjeskrant.

Jørgen heet de aanwezigen welkom namens zijn mederegenten.

der wie oud-bestuurders van het LHB. In zijn dankwoord verklaarde Huib dat het hem een eer en genoegen was gedurende negen jaar voorzitter van 'deze prachtige stichting' te zijn geweest. Hij bedankte zijn medebestuurders en andere medewerkers voor de fijne samenwerking in de afgelopen jaren, waarbij de liefde voor het hofje de verbindende factor was.

Raymond kreeg vervolgens de zilveren voorzittershamer overgedragen en zat de rest van de vergadering voor. Hij vertelde nog over de *Hofjeskrant*, die breder wordt verspreid onder bewoners van hofjes, terwijl ook de Hofjesreeks goed wordt verkocht. Het lustrum in het Hodshonhuis

Bernard Brons vertelt over het Restauratiefonds.

was een goed bezocht en groot succes. Vanwege het jubileum zullen een aantal universiteiten en archieven de Hofjesreeks worden geschonken.

Nadat de vergadering was geëindigd hield Bernard Brons, accountmanager bij het Nationaal Restauratiefonds, een inleiding over de financieringsmogelijkheden die het Restauratiefonds biedt. In 1985 is deze stichting met als zetel Amersfoort door de overheid opgericht met als doel het verschaffen van hypotheekleningen voor monumenten, waaronder ook hofjes. Financiering is mogelijk voor restauratie en verduurzaming van monumenten, waarbij het Restauratiefonds een gema-

tigde rente en aflossingsschema's hanteert. De financiering komt ten goede aan de eigenaar (de stichting) en niet aan de bewoners.

Een aanvraag kan het hele jaar ingediend worden, mits voorafgaand aan de start van de werkzaamheden, en kan bijvoorbeeld worden aangevraagd voor verduurzamings- en energiebesparende maatregelen. De hoogte van de lening wordt gebaseerd op een begroting van een aannemer en kent een maximum van 1 miljoen euro. De financiering wordt beoordeeld op basis van de jaarcijfers van de aanvrager. Als zekerheid wordt een hypotheek gevraagd. Het Restauratiefonds ver-

Voorgevel van het Hofje van Mevrouw van Aerden, met wapenschilden van de eerste regenten en die van de stichteres in het midden.

Wandeling langs de Linge naar de glasfabriek.

strekt zelf geen subsidies, maar voert deze uit voor de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. De hofjes Van Wouw in Den Haag en Staats & Noblet in Haarlem hebben goede ervaring met de financiering van het Restauratiefonds.

Na afloop van het officiële gedeelte kreeg spreker Bernard Brons de Hofjesreeks ten

geschenke en ontving Jørgen Sørensen namens het bestuur van het Hofje van Aerden een oorkonde en het LHB-steentje. Na de lunch was er gelegenheid het hofje te bezoeken waar de woning van de oudste bewoonster was geopend voor bezoek en de schilderijencollectie kon worden bezichtigd. In de winkel van het

hofje kon het jubileumboek worden aangeschaft en er kon ook een bezoek worden gebracht aan de Grote Kerk van Leerdam of de beroemde glasblazerij. De middag werd zoals gebruikelijk afgerond met een borrel in het hofje.

De notulen van de Najaarsvergadering zijn de deelnemers inmiddels toegestuurd.

De glasblazer aan het werk.

VERSLAG HUISMEESTERBIJEENKOMST

Martin Rasenberg en Huib van Eesteren.

De huismeesters bijeen in het Bredase Begijnhof.

Op 13 oktober 2022 kwamen de huismeesters bijeen in de Waalse Kerk te Breda. Martin Rasenberg, de beheerder van het Begijnhof te Breda, had de huismeesters uitgenodigd om aan de hand van het thema spiritualiteit een gesprek te voeren over de vraag of, hoe en op welke wijze in de huidige tijd invulling wordt gegeven aan de levensbeschouwelijke waarden en tradities die ten grondslag lagen aan de verschillende hofjes.

Eerst vertelde hij over de geschiedenis van de begijnen en het Begijnhof te Breda. De eerste begijnen waren vrome dames, vaak van rijke komaf, die ongehuwd waren maar niet in een kloosterorde wilden treden, omdat zij dan al hun bezittingen dienden af te staan. Begijnen bestuurden zichzelf en legden een belofte van kuisheid en gehoorzaamheid af aan een gekozen leidster. Zij voorzagen in hun eigen levensonderhoud met onder andere handenarbeid, het houden van een bewaarschool en ziekenzorg.

Het Begijnhof werd gesticht in de 13de eeuw op grond van de heer van Breda, in 1267 geschonken aan de begijnen. Deze grondschening was niet aan de begijnen als privépersonen – waardoor steeds na het overlijden van een begijn een deel van het gebouwencomplex door vererving in het bezit van haar familie zou zijn gekomen – maar aan een zelfstandige instelling. Die heeft steeds onder eigen bestuur gefunctioneerd en bezit maar liefst 42.000 bladzijden archief, opgebouwd vanaf de 13de eeuw.

Door het huwelijk tussen een Nassau en de vrouw van Breda in 1403 ontstaat de band met het huis van Nassau, later Oranje-Nassau. Die band is van belang omdat Hendrik van Nassau in 1531 het Begijnhof namens zichzelf en al zijn opvolgers bescherming toezegde. In 1590 handhaafde de inmiddels protestante Prins Maurits deze bescherming toen hij Breda veroverde op de katholieke Spanjaarden, hoewel de begijnhofkerk toen wel werd toegekend aan de Waalse Gemeente. In 1835 was het weer mogelijk een katho-

Tijdens de smakelijke lunch werd ook gesproken over geestelijke voeding.

De huismeesters kregen uiteraard een rondleiding door het fraaie Bredase Begijnhof.

lieke kerk te stichten in het Begijnhof, de huidige Catharinakerk. In 1990 overleed de laatste begijn, waarna het Begijnhof eigenlijk meer een hofje is geworden.

Twee bewoonsters van het Begijnhof gaven vervolgens een beeld van het leven daar. Elly Jaspers (95) woont al 28 jaar in het Begijnhof. Zij geniet nog van het zelfstandig wonen in een beschutte omgeving, waar mensen elkaar helpen en vriendelijk zijn voor elkaar. Martina Meul vertelde voorts dat ongeveer twee derde van de bewoonsters geen binding met de katholieke kerk heeft, maar wel met spiritualiteit. Ongeveer een derde van de bewoonsters is katholiek. Inmiddels zijn twee Blauwe Zusters in het hof komen wonen, leden van een katholieke orde, wat weer een impuls aan de katholieke vertegenwoordiging heeft gegeven. Het voorrecht in het Begijnhof te mogen wonen, de zorg voor elkaar, solidariteit en goede wil zijn de bindmiddelen voor een hechte samenleving in het hofje.

Tijdens de gezellige lunch spraken de huismeesters met elkaar over hun visie over invulling van de huismeesterrol aan de hand van vier vragen. De eerste vraag luidde: 'Functioneren de hofjes nog in de eigen (historische) traditie en wat is over van (Christelijke) waarden?' Ongeveer 75 procent van de aanwezigen was van mening dat nog naar de oude gedachten wordt gehandeld in het hofje, en het resterende kwart dacht dat voor een nieuwe vorm was gekozen. De tweede vraag was: 'Hoe draagt de huismeester die waarden uit in de dagelijkse vervulling van zijn taken?' De huismeesters vinden dat zij een voorbeeldfunctie hebben, dienstbaar moeten zijn aan het hofje en de bewoners, samen moeten optrekken met de bewoners en nabuurschap kunnen stimuleren. De bewoners geven wel eens de voorkeur aan hun eigenbelang en worden minder flexibel naarmate ze ouder worden.

De derde vraag luidde: 'Wat wordt georganiseerd om gemeenschapszin te be-

vorderen?' De activiteiten variëren van het bijwonen van vespersdiensten, samen eten, klaverjassen, koffiedrinken, gezamenlijk tuinonderhoud en dergelijke. Ten vierde werd gevraagd welke tips en verbeterpunten de huismeesters aan hun besturen zouden kunnen geven. In antwoord daarop werden genoemd het niet te rigide uitvoeren van het verbod op huisdieren, het toepassen van vroegtijdige bemiddeling in het geval van conflicten en het installeren van goede brandblussers.

De dag werd afgesloten met een rondleiding in het Begijnhof, waar de kerk, het museum en een woning werden bezocht en waar een aantal beschermingsoorkondes van de Nassaus uit de 16de en 17de eeuw werden getoond. De geslaagde dag werd afgesloten met een borrel.

Mariëlle Gielink

AFSCHEID EN TOCH NIET HELEMAAL

Op 21 januari heeft het bestuur afscheid genomen van Clemens Regout en Huib van Eesteren. Het was een uiterst gezellige avond bij restaurant Jules in Den Haag.

Clemens werd hartelijk bedankt voor zijn inspanningen voor het Hofjesberaad, in het bijzonder voor de huismeesterbijeenkomsten.

Hij heeft zich inmiddels met zijn vrouw Birgit gevestigd in Brabant waar hij een grote tuin te onderhouden heeft. Dat brengt de nodige werkzaamheden met zich mee die Clemens niet eerder aan de

hand heeft gehad en waarvoor een bijzondere uitrusting noodzakelijk is, een waadbreek! Het bestuur kon daar een mooie bijdrage aan leveren, zodat Clemens het riet uit de vijver kan verwijderen zonder dat zijn laarzen vollopen.

Ook namen wij afscheid van Huib, onze oud-voorzitter. Wij hebben hem uitgebreid bedankt voor al zijn inspanningen

voor het LHB met als hoogtepunten het succes van het afschaffen van de verhuurderheffing voor hofjes en het in gang zetten van de gesprekken met het ministerie over verduurzaming. Huib werd nog eens bijzonder in het zonnetje gezet, omdat hij de oorkonde ontving, waarmee nog eens is bekrachtigd dat hij erevoorzitter is geworden van het LHB. Huib en Jeanette houden wel van uitstapjes in Nederland en het buitenland. Een leuke bijdrage voor een weekendje weg in een van de locaties van Erfgoedlogies, helpt ze vast weer op weg naar een volgende bestemming.

Zowel Huib als Clemens zullen wij gelukkig weer terugzien op de landelijke vergaderingen, Clemens als regent van zijn hofje Sint Maartenshuizen in Maastricht en Huib als erevoorzitter. Het gaat ze beiden goed!

Mariëlle Gielink

DE NIEUWE PENNINGMEESTER

Tijdens de najaarsvergadering in Leerdam is Lout de Roos als nieuwe penningmeester van het LHB benoemd. Lout is al meer dan dertien jaar bestuurder/penningmeester van Huizen Grootenboom van Os in Rotterdam en sinds een jaar of zeven regelmatige deelnemer van het Hofjesberaad. Hij is inmiddels al weer geruime tijd gepensioneerd na een lange carrière bij ABN AMRO, waar hij cliënten adviseerde bij onder andere de koop en verkoop van bedrijven en management buy-outs.

Huizen Grootenboom van Os is een stichting waarbij de initiatiefnemers in 1875 een pand hebben laten bouwen voor 'On- en Minvermogende lidmaten van de Nederduitsche Hervormde Gemeente' uit Rotterdam teneinde deze gratis huisvesting te verlenen. In 1940 is het pand vernietigd bij het bombardement van Rotterdam en vervolgens heeft in 1954 nieuwbouw plaatsgevonden in Hillegersberg. In het pand wonen momenteel veertig ouderen in evenzevele woningen en daarnaast is een Oekraïens gezin opgevangen in de voormalige huismeesterwoning. Tot eind 2022 was er nog steeds sprake van bruikleen van de woningen. Begin dit jaar is overgegaan op een huurmodel. De extra

inkomsten maakt het de stichting mogelijk het pand te gaan verduurzamen.

Lout is penningmeester geworden omdat hij vindt dat het LHB een belangrijke rol speelt bij het behartigen van de belangen van de hofjes. Indertijd is Grootenboom van Os deelnemer geworden toen de verhuurdersheffing werd ingevoerd. Het LHB heeft succesvol gelobbyd in Den Haag tegen deze heffing. Maar ook bij de ingewikkelde verduurzaming van de hofjes speelt het Hofjesberaad een positieve rol. Daar wil Lout ook zijn steentje aan bijdragen. Eerder was hij al lid van de kascommissie van het LHB. Hij is het eerste LHB-bestuurslid voortkomend uit een Rotterdams hofje.

ALGEMEEN BESTUURSLID TAETSKE VAN DIJK

Taetske van Dijk, regent van het Hofje van Heijthuijsen te Haarlem sinds oktober 2016, is aangetreden als algemeen bestuurslid met portefeuille, te weten de verduurzaming van hofjes en het onderhouden van contact met de Rijksoverheid over de verduurzaming van monumenten en subsidies.

Als regent van het Hofje van Heijthuijsen is zij verantwoordelijk voor het onderhoud van het hofje. Het regentencollege is net begon-

nen met de verduurzaming van twee van de woningen, wat echt maatwerk bleek te zijn.

Sinds haar zestiende wist Taetske dat ze

architect wilde worden, en na haar middelbare school ging ze bouwkunde studeren aan de TU Delft. Tegenwoordig is zij werkzaam als architect bij KPG architecten in Heemstede. Dit bureau heeft een grote diversiteit aan opdrachten die variëren van renovaties en functiewijzigingen van monumenten tot het maken van een ontwerp van 36 appartementen voor de zorg.

Naast haar werk is ze energieadviseur bij HeemSTeedsDuurzamer en helpt ze particuliere woningeigenaren bij het zetten van de eerste stappen in het verduurzamen van hun woonhuis. Ook voor het Landelijk Hofjesberaad zal zij zich buigen over verduurzamingsvraagstukken en zij hoopt met de deelnemende hofjesbesturen ervaringen uit te kunnen wisselen zodat de deelnemers elkaar kunnen helpen met de verduurzamingsopgave.

MARIA ELISABETH LINHOFF STICHTING

Veel bij het LHB aangesloten hofjes reiken eeuwen terug in de geschiedenis. Maar dat is niet altijd zo. Particuliere stichtingen die woonruimte verschaffen aan minder vermogende ouderen zijn ook nog in een dichterbij verleden gesticht. Dat is het geval met de nieuwste deelnemer aan het LHB, de Maria Elisabeth Linhoff Stichting in Groningen, dat pas in 1958 de deuren opende.

Bijna tachtig jaar geleden, op 12 maart 1944, overleed Joseph Johannes August Linhoff, parapluhandelaar aan de Grote Markt te Groningen (1866-1944). Hij was in de stad geboren als zoon van een Duitse immigrant die werkzaam was als koopman en paraplumaker. Linhoff volgde zijn vader op en had aan de Grote Markt een winkel waar hij paraplu's, pa-

rasols en wandelstokken verkocht. Als gevolg van zijn overlijden kwam de Maria Elisabeth Linhoff Stichting tot leven. De Stichting dankt haar naam aan de jongere zus van Linhoff, Maria Elisabeth (1868-1907), die voor hem als huishoudster had gewerkt en op jonge leeftijd was overleden aan een longontsteking.

Linhoff bleef zijn leven lang ongehuwd. Hij nam een huishoudster in dienst, en toen zij te oud was geworden om te werken mocht zij bij hem blijven wonen, waarna hij ook onderdak verschafte aan een vriendin van zijn huishoudster. Toen hij in 1944 zijn einde voelde naderen maakte hij een testament waarin hij ter nagedachtenis van zijn zuster een stichting oprichtte, enig erfgenaam van zijn aanzienlijke vermogen. Het doel van de stichting was onderdak te verschaffen aan

'gehuwde of ongehuwde mannen en vrouwen van zedelijk en godsdienstig gedrag die om welke oorzaak ook niet of moeilijk in hun onderdak konden voorzien'. Ze moesten tenminste 55 jaar oud zijn. Personen van iedere godsdienst kwamen in aanmerking, bij voorkeur personen die in Groningen waren geboren of er al lange tijd woonachtig waren. Hoewel dat niet in het testament staat was het vermogen vooral bedoeld voor de huisvesting van oud-huishoudsters. De stichting kreeg drie bestuurders, waarvan er één altijd katholiek moest zijn.

Linhoff had de stichting willen onderbrengen in zijn winkel en panden die hij elders bezat, maar in 1945 werd bij de bevrijding van Groningen dat deel van de Grote Markt verwoest. In plaats daarvan kocht het stichtingsbestuur in 1952 grond

aan in de Oude Kijk in 't Jatstraat, in het centrum van Groningen, waar een nieuw pand werd gebouwd met twintig woningen. In het voorjaar van 1958 betrokken twintig dames hun huisje, met een eigen ingang, achterbalkon, lichtmeter, gasmeter enzovoort. De burgemeester verrichtte de officiële opening in 1958 waarbij de oudste bewoonster een paraplu werd aangeboden. Een eenvoudige gevelsteen vermeldt de naam van de stichting met enkele bloemen. In de muur van de bestuurskamer is een tekst gebeiteld:

*Uit eenzaamheid en rouw
Door Linhoff's zorg ontheven
Vinde hier menig vrouw
Een nieuw en rustig leven.*

Naast 'De Linhoff' nam het bestuur ook de verantwoordelijkheid voor andere ontwikkelingen. In 1965 nam het de voogdij van het Gerarda Gockinga Gasthuis over omdat daar de financiële middelen niet langer toereikend waren. Dit gasthuis was opgericht door jonkheer Wolter Gockinga (1812-1883), die bekend staat als kunstenaar, ter nagedachtenis van zijn vrouw Gerarda Wolthers (1818-1867). Het werd gevestigd in de Grote Rozenstraat en bood woonruimte aan vrouwen die ten minste tien jaar lang hadden gewerkt als dienstbode en boven de zestig waren of wegens lichaamsgebreken niet meer konden werken. Het gasthuis werd twee keer uitgebreid maar in de loop der tijden raakten de gelden op en stond het gasthuis veel

leeg, zodat het in 1965 werd overgedragen aan de Linhoff. Het pand in de Grote Rozenstraat werd uiteindelijk verkocht maar bleef bewaard: nu wonen er particulieren.

In 1973 deed de Linhoff, samen met de stichting Gerarda Huis, mee aan de oprichting van de Stichting Verenigde Groninger Gasthuizen die 108 appartementen bouwde aan de Gorechtkaade. In het begin van de jaren 2000 was het hofje ruim vijftig jaar oud en vertoonde het typisch de kenmerken van de bouw uit de jaren vijftig. Het was voor iedereen duidelijk dat de woningen niet meer voldeden aan de hedendaagse eisen: de huisjes waren eenvoudigweg te klein. In de jaren 2008-2012 hebben daarom renovatiewerkzaamheden van de oudbouw plaatsgevonden (zo werden twee woningen samengevoegd tot één grotere woning), werden aanliggende percelen aangekocht en zijn daarop dertien nieuwe appartementen gebouwd. In totaal zijn er nu 31 in uitstekende staat verkerende wooneenheden waar de bewoners, inmiddels zowel mannen als vrouwen, mede dankzij een door iedereen zeer gewaardeerde conciërge, met veel plezier wonen. In de tuin van het hofje heerst een heerlijke rust, midden in de stad.

HOFJESNIEUWS

BEWOONSTERS VAN HET TEYLERS HOFJE DUKEN OP IN HISTORISCHE BRONNEN

Bij de geschiedschrijving van hofjes komt de levensgeschiedenis van de bewoners er vaak wat bekaaid af, simpelweg omdat informatie over hofjesbewoners heel moeilijk terug te vinden is in historische bronnen. Hoe rijker en invloedrijker mensen waren, hoe makkelijker ze zijn terug te vinden. Hofjesbewoners behoorden in de regel niet tot de bovenlaag van de bevolking, daarom is er vaak niet meer terug te vinden dan een naam. Toch hebben zij wel degelijk sporen nagelaten, maar het zoeken daarnaar was tot nu toe een zeer tijdrovend proces.

Nu de digitale ontsluiting van archieven steeds meer in een stroomversnelling komt, blijkt dit ook mogelijkheden te bieden om documenten over hofjesbewoners terug te vinden. Een aantal archiefinstellingen – bijvoorbeeld het Amsterdams Stadsarchief met Transkribus en het Noordhollands Archief en Nationaal Archief met *zoekintranscripties.nl* – zijn bezig met projecten waarin *Artificial Intelligence* software aangeleerd wordt oude handschriften te lezen. De onderzoeker kan met behulp van deze programma's bijvoorbeeld eenvoudig door omvangrijke notariële archieven zoeken. Een artikel op de website van Hendrick de Keijser laat zien dat het mogelijk is om met behulp van dit gereedschap meer informatie over hofjesbewoners te vinden. De auteur heeft met een snelle zoektocht vijf boedelinventarissen van vroegere bewoonsters van het Teylers Hofje in Haarlem gevonden.

Het Teylers Hofje is gebouwd tussen 1785 en 1787, maar is een voortzetting van een ouder hofje op een andere plek in de stad. Het hofje heeft een monumentale uitstraling door de enorme toegangspoort geflankeerd door Dorische zuilen. Het hofje is opgericht door geldhandelaar en zijdefabrikant Pieter Teyler van der Hulst (1702-1778). Hij had in zijn testament bepaald dat het hofje bestemd was voor oudere arme vrouwen uit alle gezindten. Dat laatste was bijzonder in die tijd, de meeste hofjes waren gericht op een specifieke religieuze groep. Uit de vijf boedelinventarissen blijkt dat de bewoonsters van het Teylers Hofje een redelijke tot vrij hoge mate van welstand hadden en zeker niet tot de allerarmste inwoners van Haarlem behoorden.

De oudste inventaris is van Katharina Bonte (1747-1826). Waarschijnlijk woonde ze haar hele leven in Haarlem en mogelijk had zij gewerkt als dienstbode. Ze woonde in huisje nummer 10 op het hofje. Haar kamer bleek propvol te hebben gestaan met meubilair. Volgens de boedel stonden er een groen geschilderde tafel, zes stoelen met groene zittingen, verschillende hoekbuffetten, een eikenhouten kabinet, een ladetafel en een hangoortafel. Mogelijk omdat het zo vol stond sliep zij niet in de bedstede, maar op het zoldertje, waar een groot bed stond met wollen en

katoenen dekens, een kledingkast en een ladekast. Katharina beschikte over opvallend veel luxe japonnen van zijde en satijn en bezat een grote collectie porselein en Delfts en Engels aardewerk. Ook had zij een paar zilveren voorwerpen. Haar hele nalatenschap was ongeveer 1200 gulden waard en moest volgens haar testament verdeeld worden onder haar neefjes en nichtjes.

Een tweede testament met boedelinventaris was van Trijntje Sipkes. Zij werd geboren in Amsterdam in 1818. Haar vader overleed toen ze tien jaar oud, waarna zij vrijwel haar hele leven bij haar moeder bleef wonen. Beiden verhuisden in 1852 naar de Grote Houtstraat in Haarlem. Trijntje stond geregistreerd als naaister maar werkte vermoedelijk ook als dienstbode. In 1867 verhuisde zij naar het Teylers Hofje, vermoedelijk na het overlijden van haar moeder. Zij overleed zelf in 1871, op 52-jarige leeftijd. Uit haar testament blijkt opvallend genoeg dat Trijntje zich op latere leeftijd zelf een dienstbode kon permitteren, zij liet het meisje 50 gulden na. Haar inboedel werd getaxeerd op 250 gulden en was eenvoudiger dan die van Katharina Bonte. Wel liet zij enkele kostbare sieraden na en een paar staatsobligaties, waaronder een obligatie ten laste van de Verenigde Staten van Amerika van 1000 dollar.

Van de drie overige ontdekte boedelinventarissen dateren er nog twee uit de 19de eeuw en één uit 1901. Twee van deze dames, Maria Christina Mol en Anttje de Graaf, waren behoorlijk welvarend. De eerste kwam uit een welvarende familie en had mogelijk nooit gewerkt, de tweede werd na het overlijden van haar man 'depothoudster' van linnen- en tafelgoed. Zij lieten respectievelijk ongeveer 9000 en 7500 gulden na. Uit deze nieuw ontdekte bronnen blijkt dat alleenstaande vrouwen op het Teylers Hofje behoorlijk op stand konden wonen, passend bij de uitstraling van het hofje. Het zou interessant zijn om te onderzoeken of er ook dergelijke bronnen te vinden zijn voor andere hofjes en een vergelijking te maken. Het hele artikel over de vijf bewoonsters is terug te vinden op: www.hendrickdekeyser.nl/nieuws/vijf-dames-van-het-teylers-hofje.

ENERGIEPRIJSCOMPENSATIE: PROBLEMEN VOOR HOFJES

De hoge energieprijzen van 2022 hebben ook de hofjes hard getroffen. Zij kunnen vanwege de monumentale status vaak niet optimaal verduurzaamd worden, waardoor de energierekening extra hoog uitvalt. Het Amsterdams Hofjesberaad heeft aan de orde gesteld dat veel hofjes extra getroffen worden, omdat zij gebruik maken van een gezamenlijke meter waarop de individuele woningen zijn aangesloten. Deze hofjes kregen in november en december daarom slechts de tegemoetkoming van twee keer 190 euro voor het hele hofje en niet per bewoner. Bovendien komen zij niet in aanmerking voor het prijsplafond.

Om hoeveel hofjes het gaat is niet bekend, maar dit probleem zal zich zeker niet alleen in Amsterdam voordoen. Een voorbeeld is het Occo Hofje, dat al bijna 250 jaar bestaat. Hierin bevinden zich tegenwoordig 23 sociale huurwoningen voor dames boven de zestig jaar. Een groot deel van de bewoonsters heeft slechts AOW en soms nog een (klein) pensioen. In het pand zit één hoofdaansluiting voor gas en één voor elektriciteit. Het verbruik per woning wordt bepaald door tussensmeters en afgerekend via het voorschot op de servicekosten. De hoge kosten van de energierekening zijn voor de bewoonsters bijna niet op te brengen.

Veel hofjes nemen al lange tijd de kosten van energiebesparende maatregelen op zich, zoals het aanbrengen van tocht-

strips, aluminiumfolie achter de radiatoren, plaatsing van achterzetramen en dergelijke. Maar in een Rijksmonumentaal pand met éénsteensmuren – waarin niet veel mag van Monumentenzorg – zijn de mogelijkheden voor isoleren, verduurzaming en energiebesparing beperkt.

Het bestuur van het Landelijk Hofjesberaad is zich bewust van dit probleem en heeft dit onder de aandacht gebracht in de politiek. Er zijn kamervragen gesteld door Lianne de Haan. Er is bij het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat een regeling in de maak voor panden met zogenaamde ‘blokverwarming’, waar ook de hofjes onder zouden moeten vallen. De regeling zou van start gaan in februari, maar is inmiddels uitgesteld tot maart. Bij het drukken van deze *Hofjeskrant* was de regeling nog altijd niet bekend gemaakt.

Een probleem voor energieleveranciers is dat ze niet weten hoeveel woningen er

achter die gas- en elektrameters zitten. Dat is echter bekend bij de gemeentes, want de hofjeswoningen hebben zelfstandige adressen en de huurders staan dus ook bij de gemeente ingeschreven. Dat zou dus een eenvoudige berekening moeten zijn. De energieleverancier zou deze gegevens echter volgens de gemeente niet mogen opvragen in verband met de privacywetgeving.

Intussen laat de regeling op zich wachten, hetgeen te wijten zou zijn aan onder meer twee problemen waarvoor het Ministerie nog geen oplossing gevonden heeft:

Hoe onderscheid te maken tussen kamers (veelal in studentenhuizen) en zelfstandige woningen (bijvoorbeeld hofjes en flats met blokverwarming).

Het Ministerie wil daarnaast onderscheid maken tussen blokaansluitingen met een voordelig langlopend contract, waarvan de aangesloten woningen onder het prijsplafond blijven (bijvoorbeeld door goede isolatie), versus panden met hoge energiekosten (bijvoorbeeld hofjeswoningen).

Het bestuur van het Landelijk Hofjesberaad wacht voor nu de regeling af. Mocht deze niet gunstig uitpakken voor hofjes, dan zal zij actie ondernemen. Als er besturen zijn die zich zorgen maken, dan kunnen zij alvast contact opnemen met het bestuur van het Landelijk Hofjesberaad.

BIJEENKOMST ROUTEKAART VERDUURZAMING VAN MONUMENTEN

Op 8 december kwamen veertig partners van de Routekaart Verduurzaming van Monumenten bijeen voor de partnernmiddag met als thema: energiecrisis, bedreiging of kans? Namens het bestuur van het Landelijk Hofjesberaad was Taetske van Dijk hierbij aanwezig.

De Routekaart bevat de gezamenlijke strategie van alle betrokken organisaties om te komen tot de verduurzaming van monumenten. De oorspronkelijke aanleiding voor het oprichten van de Routekaart was het Klimaatakkoord van Parijs. Ook in de monumentensector leeft de wens om te verduurzamen en daarmee een bijdrage te leveren aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord. Daarnaast hopen de aangesloten organisaties door verduurzaming het gebruik en daarmee de instandhouding van monumenten, ook bij toenemende energiekosten, in

de toekomst aantrekkelijk te houden. Een aantal voorbeelden van deelnemers zijn de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Vereniging Hendrick de Keyser, het Nationaal Restauratiefonds en de Federatie Grote Monumentengemeenten.

Er werden op de partnernmiddag enkele interessante lezingen gegeven door ‘Zeepkist-sprekers’. Sanne Beckers (aannemingsbedrijf Nico de Bont) brak een lans voor het gebruik van *biobased* materialen. Coraline Vester (gemeente Apeldoorn) stelde vast dat er wat haar betreft ruimhartiger mag worden omgegaan met zonnepanelen op monumenten. Want wat is nou werkelijk in het belang van het monument, vroeg zij zich af. Tot slot vertelde Frank Buchner (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) over de plannen voor een ontzorgingsloket voor eigenaren, dat helpt bij de realisatie van verduurzamingsplannen.

Tijdens het middagprogramma waren er

rondetafelgesprekken waarin uitgebreid is stilgestaan bij de prioritering van knelpunten die het verduurzamen van monumenten in de weg staan. Partners hebben ook aangegeven welke knelpunten zij binnen hun sector willen aanpakken. Taetske van Dijk heeft aangegeven dat zij aan de slag gaat met het vergaren van kennis over verduurzaming door hofjes en het delen van deze informatie. Hier zult u in de toekomst meer over horen.

Inmiddels is ook de Monitor Verduurzaming Monumenten 2022 verschenen. Het belangrijkste inzicht uit deze monitor is dat investeringen in verduurzaming en de ambitie om te verduurzamen toenemen en dat de stijgende energiekosten daarvoor een belangrijk motief vormen. Het hele onderzoeksverslag is te downloaden via: www.duurzaamerfgoed.nl/initiatieven/rapportage-monitor-verduurzaming-monumenten-2022.

BOEKENNIEUWS

Op 1 november 2022 vierde het Hofje van Mevrouw van Aerden te Leerdam dat op die datum 250 jaar eerder de eerste bewoners hun intrek namen in het hofje. Om dit jubileum te vieren heeft het regentencollege van het hofje een studie naar de geschiedenis van het hofje in het licht doen zien, dat op 1 november feestelijk werd gepresenteerd. Het eerste exemplaar werd aangeboden aan de oudste bewoonster van het hofje.

Mevrouw Van Aerden was Maria Ponderus (1672-1764), weduwe van Pieter van Aerden (1643-1719), een Haagse dame die op hoge leeftijd overleed en een deel van haar nalatenschap bestemde voor de bouw van een hofje omdat haar kinderen reeds lang waren overleden. Zij legde uitgebreid vast voor wie haar hofje was bestemd, waar het moest komen en wie het zou moeten besturen. Na haar dood ontstond tussen de erfgenamen onenigheid over waar het hofje moest worden gebouwd. Een deel van de erfgenamen woonde in en om Leerdam en wist met hulp van de graaf van Leerdam, prins Willem V, voor elkaar te krijgen dat het hofje werd gebouwd in het Lingestadje. Deze geschiedenis was nog niet eerder bekend en wordt in dit boek verteld.

Uiteraard gaat het boek ook in op de bouw van het hofje, waar veel over bekend is, de bestuurders van het hofje, alle tot op de dag van vandaag verwant aan de stichteres, en hoe het hofje werd bestuurd en door wie het werd bewoond. Dat waren trouwens ook vaak verwanten van de stichteres. De huidige regenten stammen zelfs van bewoonsters van het hofje af. De kunstcollectie van Pieter van Aerden, aan het hofje geschonken door zijn weduwe, komt aan de orde in een hoofdstuk geschreven door kunsthistorici Rudi Ekkart en Claire van den Donk, die in de toe-

komst nader onderzoek gaan doen naar de collectie.

Tussen de hoofdstukken wordt in intermezzo's ingegaan op deelaspecten van de geschiedenis van het hofje en van de stad Leerdam. Zo gaat Henk Looijesteijn in op het graf en het geloof van Maria Ponderus, de tuin van het hofje en de diefstallen van zorgenkinderen 'Twee lachende jongens'. Dat is een schilderij van Frans Hals dat al voor de derde keer is gestolen.

Herman Postema schrijft over het kasteel en het graafschap Leerdam en hoe de stad Leerdam er rond 1770 uit zag.

Het boek is rijk voorzien van afbeeldingen, kaarten, stambomen en wapenschilden die de geschiedenis van het hofje in beeld brengen. Het historisch onderzoek is verantwoord in de eindnoten en een literatuur- en archieflijst verwijst de lezer verder. Het bestuur hoopt dat het boek zal inspireren tot nader onderzoek van de bijzondere geschiedenis van dit bijzondere hofje.

Henk Looijesteijn, *Alle familiën hebben armen en rijken. 250 jaar Hofje van Mevrouw van Aerden te Leerdam 1772-2022*, Hofje van Mevrouw van Aerden, Leerdam, 2022, ISBN 978 94 6021 066 2, 192 bladzijden, € 29,95 (exclusief portokosten). Het boek kan worden besteld via: secretariaat@hofjevanaerden.nl.